

קורס: מאדינה ועמארה: ארכיון אדריכלות ערבית

הפקולטה לארכיטקטורה ובינוי ערים, טכניון

בתמיכת החממה החברתית בטכניון

סמסטר: אביב 2019

מסא: أرشيف العمارة والمدينة العربيّة

כלייה ההנדסה המעמاریّة ותخطيط المدن, التّخنيون

بدعم الدّفيئة الاجتماعيّة في التّخنيون

الفصل الأكاديمي: ربيع 2019

הרצאה והנחיה	אדר' רות ליברטי-שלו
תרגול ועריכה	אדר' שאדן חאמד אדר' ג'וד ג'באלי
محاضرة وإرشاد	المهندسة المعماريّة روت ليبرتي-شاليف
مساعدة تدريس وتحرير المواد	المهندسة المعماريّة شادن حامد المهندسة المعماريّة جود جبالي
עבודה	"רחוב תאופיק זיאד"
סטודנטים/יות	דורין אבו נסאר, אמארה סבאג
תרגום לערבית	דאר לילא הוצאה לאור
وظيفة	"شارع توفيق زياد"
طلاب/طالبات	دورين أبو نصار، أمارة الصبّاغ
ترجمة للعربية	دار ليلي للنشر والترجمة

© כל הזכויות שמורות. אין לעשות שימוש בחומר מעבודה זו ללא הרשאה מהיוצרים.

© جميع الحقوق محفوظة. من غير المسموح استخدام المواد المرفقة على أي وجه إلا بإذن مالكيها.

شارع توفيق زياد - רחוב תאופיק זיאד

دورين أبو نضار, أمارة الصّباغ // דורין אבו נסאר , אמארה סבאג

مساق: أرشيف العمارة والمدينة العربية
קורס: ארכיון אדריכלות ערבית: מאדינה ועמארה

2018-2019

תוכן עניינים

2	תוכן עניינים
3	תקציר
4	סוגיה ושאלת מחקר
5	מתודולוגיה
6	הקשר עירוני
7	קצוות הרחוב
7	הקשר גאוגרפי
8	רקע היסטורי
9-10	שיום
11	מגורים ברחוב
12	עבודה, מסחר ומרחבים ציבוריים ברחוב
13-14	מצב קיים
15	מגורים ומסחר ברחוב
15-21	קצוות הרחוב
22	סיכום
23	ביבליוגרפיה
24	נספחים

תקציר

רחוב תאופיק זיאד התאפיין בעבר בהיותו חלק מאזור פריפריאלי חיצוני לעיר נצרת. לאורך הזמן הרחוב עבר תהליך התפתחות שהפך אותו לרחוב מרכזי ומשמעותי שמהווה רחוב ראשי, שמחבר בין מרכז עירוני חדש למרכז העיר העתיקה של נצרת. הוא מהווה אחת הכניסות העיקריות לעיר. חיבור זה מציע סקירה של המידע הנאסף מהמקורות השונים ודרך הצלבתם ניתן לנתח את מצב הנוכחי של הרחוב וללמוד את השכבות ההיסטוריות השונות שהשפיעו עליו. היחסים בין הבנוי לפניו משקפים את התפתחות הרחוב ומסמנים את המקומות שעתידים עוד להתפתח. החיבור עוסק בסוגיית השתנות מעמד הרחוב מבחינה חברתית וכלכלית, דרך בחינת דפוס החיים של תושבי העיר נצרת שהולך ומשתנה עם הזמן.

סוגיה ושאלת מחקר

ברצוננו להתמקד בעבודה בהתפתחות הרחוב ובאופן שבו הוא השתנה מבחינה חברתית וכלכלית והתאים את עצמו לפונקציות ולצרכים של התושבים, בהתאם לתקופות השונות, ורוח כל תקופה. דרך התפתחות הרחוב המשתקפת בשינויים פיזיים, ניתן לבחון את דפוסי החיים שהשתנו מאז תקופת השלטון העות'מאני ועד היום.

שאלת המחקר:

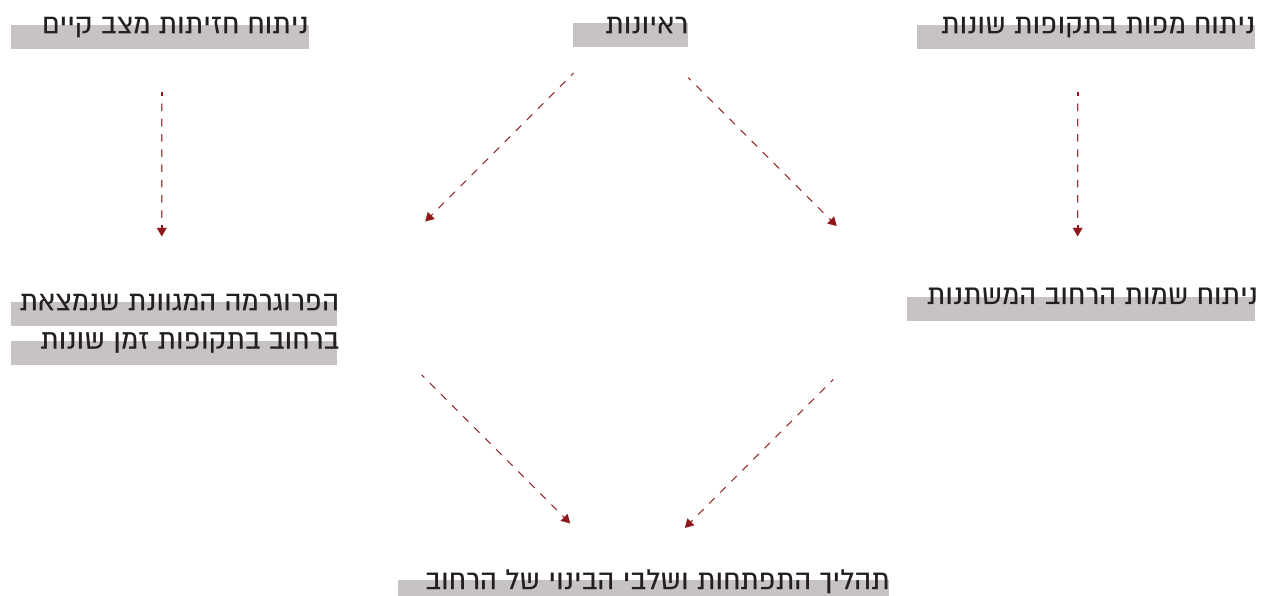
איך ניתן להבין את השינויים שחלו ברחוב לאורך הזמן דרך החזיתות שלו?

מתודולוגיה

על מנת לתעד את התפתחותו של רחוב תאופיק זיאד, שממשיך להתפתח עד היום, עבדנו דרך איסוף מידע מכל מקור אפשרי. שיטת המחקר התבססה על ארבעה מקורות מידע עיקריים:

- ניתוח חומר ויזואלי, שכולל מפות היסטוריות ועכשוויות ותמונות מתקופות שונות.
- תיעוד עדויות דרך ראיונות עם אנשים, תושבי העיר נצרת שגרים ו/או עובדים לאורך הרחוב.
- התבוננות אישית בשטח, ניתוח חזיתות מצב קיים.
- ספרות שכוללת ספרים, מאמרים, מגזינים ומידע אינטרנטי.

הצלבת ארבעת מקורות המידע המוצגים למעלה, סייעה לנו להגיע לתיאורים מבוססים והשלמת פערים מכיוון שאף מקור לא סיפק מידע שלם, על מנת לעקוב על השינויים שחלו לאורך הזמן. העבודה הייתה מעין הרכבת חלקים של פאזל, מידע שנאסף מהמקורות השונים.

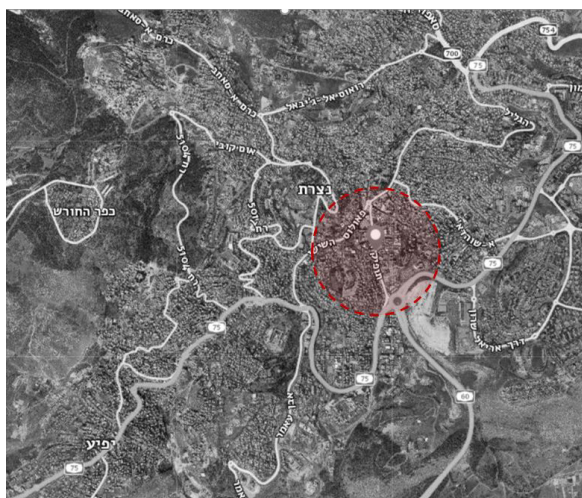

01

הקשר עירוני

קצוות הרחוב
הקשר גאוגרפי

הקשר עירוני

Govmaps. 2019

רחוב תאופיק זיאד ממוקד בכניסה הדרומית של העיר נצרת. הוא מחבר בין מחלף המחצבות מהיכר של צומת נצרת (כיכר המוסכים) עד כיכר אל-שוהדא שמוביל לרחוב פאולוס השישי. חשוב לציין שכיכר המוסכים מחובר לכביש שמוביל לנצרת עילית (דרך הציונות או כביש עוקף נצרת) ולמנהרות שמובילות לעפולה ומרכז הארץ. שחלו לאורך הזמן, העבודה הייתה מעין הרכבת חלקים של פאזל, מידע, שנאסף מהמקורות השונים.

קצוות הרחוב

כיכר אל-שוהדא

רח' תאופיק זיאד | נצרת
شارع توفيق زياد | الناصرة

דרך הציונות

כיכר המוסכים

כביש 75 | מגיע ממגדל העמק

כביש 60 | מגיע מעפולה

Govmaps. 2019

שני קצוות הרחוב שונים אחד מהשני, כך שקצה הרחוב הצפוני מחבר אותו למרכז העיר אל רחוב פאולוס השישי והעיר העתיקה, שהייתה המרכז החברתי והמסחרי של העיר (נצרת). לעומת קצהו השני, הדרומי, היה מחובר לשממה מחוץ לעיר, בשכונה שהתפתחה לאורך התפתחות הרחוב שכיום מחובר לכיכר המוסכים ולכבישים בין עירוניים. השוני בהקשר הרחוב בשני הקצוות מתבטא באופן מובהק שניתן להרגיש בו בזמן השוטטות. שוני זה מתבטא גם בצורות הבינוי וגם בשטחים הפנויים שלא אופייניים לרחובות ראשיים.

הקשר גאוגרפי

אדמת נצרת מוקפת בארבעה הרים, על כן צורת העיר דומה לקערה ורחוב תאופיק זייד מוביל לנקודה הכי נמוכה בעיר שממוקמת בקצהו הדרומי של הרחוב. וזה מתבטא בכמות הצפופות אדירה בעונת הגשמים.

02

רקע היסטורי

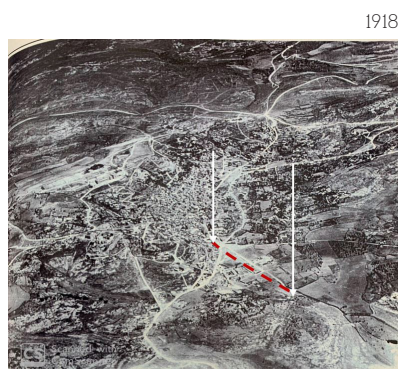
שיום

מגורים ברחוב

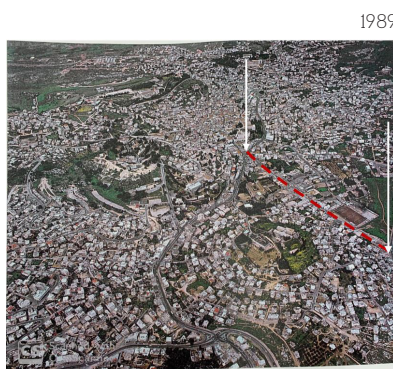
עבודה, מסחר ומרחבים ציבוריים ברחוב

רקע היסטורי

מעמד הרחוב השתנה מרחוב פריפריאלי בהתהוות, עד שהפך להיות רחוב מרכזי ומשמעותי שמהווה אחת הכניסות העיקריות לעיר נצרת.

1918
תכניות מתאר לנצרת | אריה רחמימוב

1989
תכניות מתאר לנצרת | אריה רחמימוב

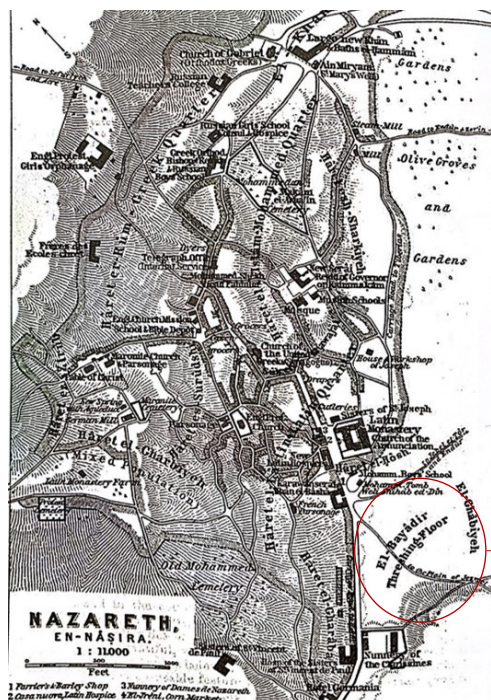
2019
Google Earth

שיום

תופעת השיום (נתינת שמות) ברחוב מספרת את סיפורו של הרחוב. כך שתאופיק זיאד אינו השם המקורי של הרחוב, והוא נקרא רחוב תאופיק זיאד על שם תאופיק אמין זיאד, שהיה "משורר, סופר ופוליטיקאי פלסטיני, מהדמויות הלאומית והתרבותית הבולטות ביותר. כיהן כראש עיריית נצרת וחבר כנסת ישראל של המפלגה הקומוניסטית הישראלית רק"ח" (מרואת, 2009), רק אחרי שהוא נפטר בתאונת דרכים בשנת 1994 קראו לרחוב בשמו. (מזאוי, 2014)

במקור הרחוב היה חלק ממתחם שנקרא "אלביאדר" (כמופיע במפה), משום ששמש לאיסוף החיטה והפרדתה מהשיבולים, כך שהיו מרכזים את החיטה ואז על ידי שימוש במשטח עץ היו מפרידים בין החיטה לשיבולים¹. שטח אלביאדר היה בצדו המישורי של הרחוב וזה נמשך מאז התקופה העותמאנית והסתיים לפני קום המדינה².

אל-ביאדר

מפת נצרת 1912 | אריה רחמימוב

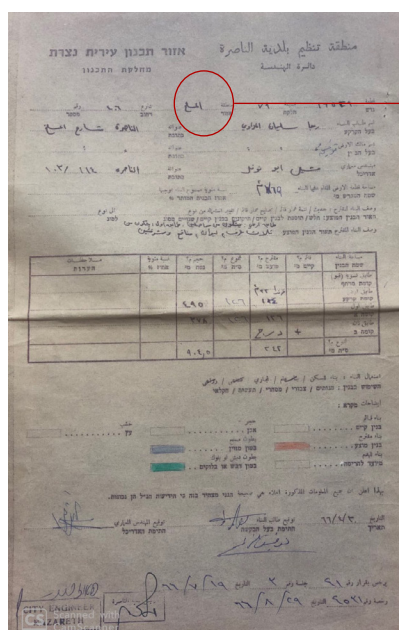
- 1 הרחבה על תהליך הפרדת החיטה מהשיבולים מופיע בתמלול ראיון עם מר עדנאן מזאוי
- 2 על פי תמלול הראיון עם מר עדנאן מזאוי

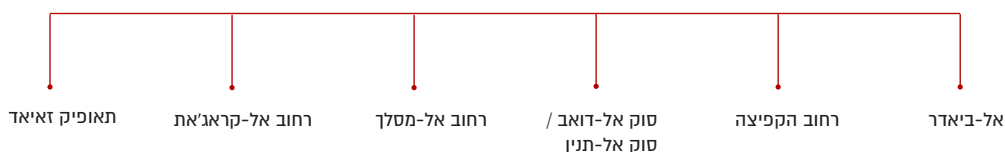
תכניות לנצרת | מנסור אסעד 1924 אל-ביאדר רחוב הקפיצה (תאופיק זיאד)

סוק אל-דואב 1930 | ח'אלד עאוד

באדיבות משפחת מזאוי | 1966

אחר כך הרחוב נקרא "שארע אל-חוג'אג" (רחוב הצליינים) או טריק אל-קפצה (דרך הקפיצה) מכיוון שהדרך הובילה להר הקפיצה שנחשב למקום קדוש לעדה הנוצרית³. התהלוכה התחילה ברחוב ונמשכה עד לקצה ההר. השם היה נפוץ ומוכר לאנשים, אך לא היה שם רשמי של הרחוב. (מופיע במפה של אסעד מנסור. (أسعد منصور)

הייתה תקופה שהאזור נקרא "סוק אל-תנין" (שזה שוק יום שני) או "סוק אל-דואב" (שוק הבהמות). זה היה בתקופה העות'מאנית, בה מכרו בהמות ובעלי חיים, ובה החקלאות הייתה שיחקה תפקיד חשוב בחיי האנשים באזור כמקור פרנסה עיקרי. (מזאוי, 2014)

בתקופה מאוחרת יותר הרחוב הוביל למחצבות ולמשחטה (של בעלי חיים), שמוקמו מחוץ לעיר, על כן שם הרחוב השתנה ונקרא "שארע אל מסלך" (רחוב המשחטה) וזה היווה כינוי של הרחוב, שהיה רשום ככתובת רשמית של אנשים שגרים ברחוב, רחוב אל-מסלך.

עד כה, ניתן לראות ששם הרחוב הותאם לתפקוד ולהתרחשות שקרו בו בהתאם לתקופה. כלומר לפרוגרמה שלו. כך גם באיזשהו שלב שם הרחוב הפך להיות רחוב המוסכים – "שארע אל-קראג'א", שהיה השם הרשמי של הרחוב עד שנת 1994. בתקופה זו המוסכים היו נחוצים ונפוצים ברחוב זה במיוחד בגלל ריבוי כלי הרכב ברחבי העיר, ורוב המוסכים התמקמו ברחוב. (מזאוי, 2014)

כל השמות, "סוק אל-תנין" ועד ל"שארע אל-קראג'א" שנזכרו לעיל, הינם כינויים נפוצים בפיהם של חלק מהתושבים והמבקרים שחיו באותה תקופה בעיר ומשמשים אותם עד היום, למרות שלרובות בנצרת לא היו שמות, אלא מספרים, ומספר הרחוב היה 206⁴. כפי שהוזכר למעלה, בשנת 1994, נקרא הרחוב על שם תאופיק זיאד, משום שהייתה שיטת שיום מודרנית לקרוא לרחובות על שמם של דמויות חשובות, וכך נשמר עד היום. למרות שכיום יש לרחוב שם רשמי, "רחוב תאופיק זיאד", אנשים עדיין משתמשים בכינויים של הרחוב, שהכי זכורים מביניהם, "שארע אל-קראג'א" ו"שארע אל-מסלך".

3 בעדה הנוצרית מאמינים שרדפו אחרי ישו מבית הכנסת בנצרת אל ההר שהיה מחוץ לעיר כדי להשליכו למטה, אבל ישוע עבר ביניהם והלך לו (הברית החדשה, לוקס ד, 16 – 30
4 על פי תמלול הראיון עם מר עדנאן מזאוי.

מגורים ברחוב

מנסור כותב בספרו על ההיסטוריה של נצרת, שאנחנו לא יודעים דבר על תושבי נצרת וגם לא על העיר נצרת לפני ההיסטוריה הנוצרית. תושביה היו פעם יהודים, פעם מוסלמים ואז נוצרים וכו'. (מנסור, 1924)

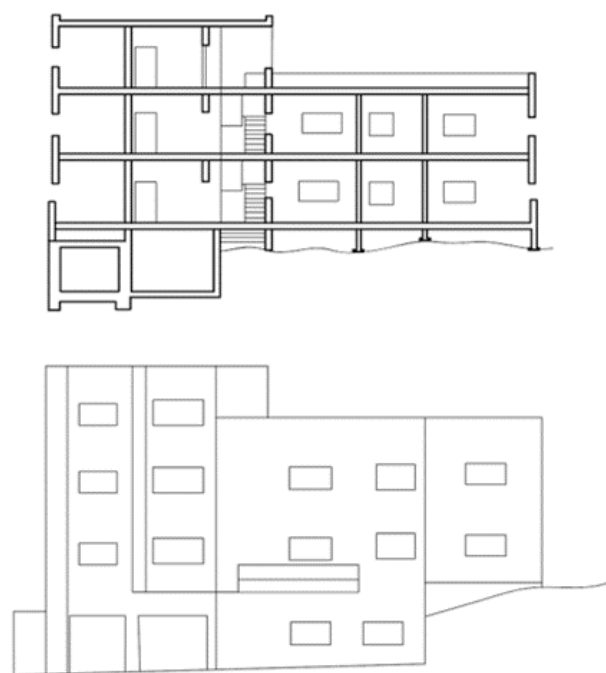
לאורך התפתחות הרחוב נבנו בתי מגורים רבים על קרקעות פרטיות של תושבי העיר. בגלל שמספר תושבי נצרת הלך וגדל, דבר שהצריך פריסת שטח המגורים עד לאזורים הפריפריאליים של העיר. מכיוון שהאזור היה פנוי ומלא קרקעות, היה צורך בבניה פרטית על מנת לאכלס את אזור, דבר שאפשר והציע מגורים רק לאוכלוסייה בעלת היכולת לבנות בתים פרטיים על קרקע פרטית. כלומר, שרוב מי ששכן ברחוב זה משפחות עמידות של נצרת ורובם היו תושבי נצרת מקודם שעברו לגור באזור.

ניתן להבחין שהרחוב מתאפיין בבניה בקו אפס ובחזית בנויה רציפה. דבר שיכול להתפרש בכמה אופנים. פרשנות ראשונה, היא שברוב הבניינים לאורך הרחוב אין מגורים בקומת הקרקע, כך שבמפלס הרחוב קיימת קומה שמשמשת למסחר, מוסכים או למחסנים. כלומר על מנת ליצור דופן נגישה לרחוב.

פרשנות שניה, יכול להיות שמלכתחילה סיבת מיקום הבית בקצה הקרקע קשורה לאופי הטופוגרפי ההררי והסלעי של האזור כך שבצדו המערבי של הרחוב הקרקעות הן בעלות טופוגרפיה בשיפוע חד, שאנשים העדיפו לבנות בחלק הנמוך של הקרקע ולהיות קרובים לדרך הראשית במקום לטפס על מנת להגיע לבית.

פרשנות נוספת לתופעת זו הייתה על מנת לקבוע באופן חד משמעי את גבולות החלקה באופן שלא תהיה אפשרות לעירייה להפקיע את הקרקע הפרטית על מנת להרחיב את הרחוב על חשבון בעלי הבתים, שכן לפי הדין ניתן להפקיע קרקעות פרטיות לצורכי ציבור כשחלק מההפקעה הוא לא תשלום כל פיצוי.

תופעת הצמדת הבניינים לרחוב ומיקומם בקצה הקרקע הסמוך לרחוב, גרמה ליצירת מרחב פתוח שמוסתר מאחורי הבתים. מרחב זה נקרא "אל-חאקורה"², "פעם היו נפוצים בעיר, גנים ביתיים מסורתיים שהיו אינטגרליים למשקי הבית מכל רקע כלכלי. הם שימשו כמרחב לעבודה ולחברות, הוו מרכז של חיי הקולקטיב (במשפחות המורחבות), וסיפקו מגוון רחב של גידולים". (מזאוי, 2018)

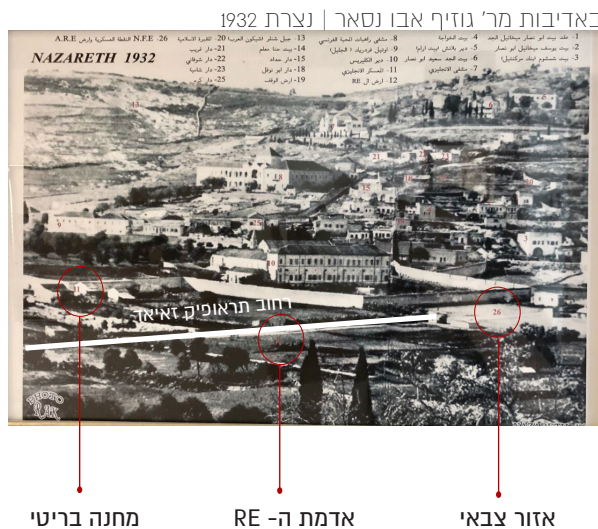

חתך טיפוסי למגורים ברחוב תאופיק זאיאד | אריה רחמימוב

1 להרחבה בנושא הקרקעות ניתן לעיין בספרו של מנסור, שמסביר על הקרקעות שהוחזרו לתושבי נצרת אחרי שהמשלה הפקיעה אותם אחרי קום המדינה.

2 הרחבה על "אל-חאקורה": כמעט לכל חאקורה יש "ביר" (באר), שמשמש לאיסוף מים, וגודלה הממוצע של ה"חאקורה" היה דונם אחד או שני דונם. (מזאוי, 2018)

עבודה, מסחר ומרחבים ציבוריים ברחוב

הרחוב מכיל עירוב שימושים כך שבנוסף למגורים ברחוב, היו התרחשויות נוספות כמו, עבודה, מסחר, פעילות ציבורית וכו' בהתאם לתקופה. כפי שהוסבר קודם, הרחוב כל פעם כונה בהתאם להתרחשות שקרתה בו. בכל זאת היו התרחשויות שהכינויים לא תיעדו.

אחד הדברים שהיה ברחוב בתקופת המנדט הבריטי זה מה שנקרא RE (Real Engineer) - מחסנים וחניונים שהיו שייכים לצבא הבריטי בתקופה שבה הם שלטו באזור. הם מיקמו את הבקתות האלה בחלקו הצפוני של הרחוב! בתקופת קום המדינה, בשנות ה-40, הרחוב היה עדיין נחשב כמקום פריפריאלי, חיצוני לעיר, שאפשר פתיחת עסקים כמו מפעלי בלוקים וחומרי בניין, כך שהתמקמו שם מכיוון שהיו שטחים פתוחים גדולים ומישוריים שמרוחקים מאזורי המגורים אך עדיין קרובים למרכז.

כיום מעמד הרחוב השתנה אך חלק מהמקומות האלה עדיין מתפקדים. זה למרות ניסיונות העירייה להרחיק עסקים אלה ממרכז העיר הנוכחי. העירייה עושה את זה באופן מובהק ובאופן עקיף, היא מקשה על בתי העסק להתקיים ברחוב, לדוגמה באמצעות הצבת כיכרות לאורך הרחוב שמקשים על תנועת המשאיות. בחלקו הדרומי של הרחוב בשנות ה-80, היה שטח גדול מישורי פנוי ושימש כמגרש כדורגל, לידו היה חניון אוטובוסים, ותעלת מים שנסגרה בתקופה מאוחרת יותר. על אותה החלקה של מגרש הכדורגל התמקם בית ספר תיכון עירוני, שבו ובמגרש התרחשו גם כל מיני פעילויות של המפלגה הקומוניסטית, נאומים, מחנות וכו'. עד שנהרס בשנת 2017 ונבנה במקומו מבנה העירייה החדש.

1 על פי תמלול הראיון עם מר עדנאן מזאוי וכמופיע במיפוי במספרים 11, 12, 26

03

מצב קיים

מגורים ומסחר ברחוב
קצוות הרחוב

קצוות רחוב

בעבר הרחוב קישר בין מרכז העיר לשממה מחוץ לעיר, אך כיום הוא מקשר בין מרכז העיר בחלק הצפוני של הרחוב, למרכז אחר של העיר שהתפתח בתקופה האחרונה בחלקו הדרומי. המרכז הזה כולל קניון מסחרי (ביג-פאשן) שנפתח בשנת 2008 וכיום מגיעים אליו מכל רחבי הארץ מאות ואף אלפים, מבנה עירייה ענקי וחדש שנפתח בשנת 2018 ומעסיק מאות פקידים ועובדים והיכל תרבות שנמצא בשלבי בניה מתקדמים כרגע. שלושת המרכזים האלו צמודים לכיכר הענקית של נצרת (כיכר המוסכים). נכון ששני החלקים הפכו ולהיות מרכזים אך ניתן להבחין בשוני בין שני המרכזים האלה. הדבר העיקרי והבולט ביותר שמבדיל ביניהם זה קנה המידה והפרופורציות של כל אחד מהמרחבים האלה. קנה המידה של הכיכרות, המבנים ששונים באופי שלהם. בקצה הצפוני, יותר אותנטי ומסורתי, ובקצה הדרומי, יותר מודרני וענקי. למרות שמתפתח בקצה הרחוב מתחם ענק בפרופורציות שלו ביחס למה שהיה ברחוב עד כה, פרופורציות הרחוב הפסיקו להשתנות, מידות הרחוב שהתחילו מרחוב צר ברחוב של 4 מטר בעבר¹ והתפתחו עם הזמן, אך כיום מידות הרחוב הפסיקו להתרחב ונשארו במידות שנקבעו על ידי מיקום החזיתות משני הצדדים.

יחסי בנוי פנוי

עדיין ניתן להבחין בשטחים הפנויים הפזורים בין הבניינים באופן אקראי לאורך דופן הרחוב, שטחים נראים זמניים וארעיים. כלומר הרחוב אינו בעל דופן רציפה לכל אורכו. קיומם תלוי בהתפתחות האקראית של הרחוב שכל פעם התאים את עצמו לצרכים, והיה בפרפריה. הוא עדיין מכיל שרידים מהתקופות השונות שעברו, כך שכל הזמן ועדיין הרחוב בהתהוות, וניתן להבחין בשכבות ורבדים ההיסטוריים שלו דרך קריאת מרחבים אלה. דרך מיפוי התפתחות הרחוב ניתן ללמוד את האופן שבו התפתח הבינוי לאורכו, ולבחון את היחסים בין הבנוי לפנוי לאורך ציר הזמן.

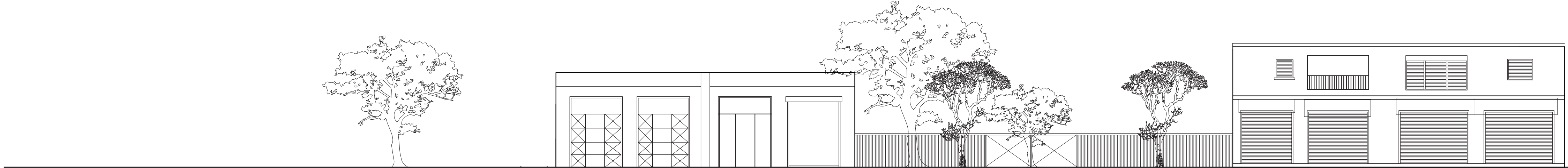
¹ על פי הראיון עם עדנאן

אחרי התבוננות בחלק מחזיתות הרחוב, ניתן לזהות את השינויים
שעברו עליהם, מכאן מצאנו שיש צורך בניתוח וחקירת החזיתות
של הרחוב ואיך התאפיינו ונבנו במשך השנים. ההתמקדות הייתה
ב-100 מטר הראשונים מכוון הדרום בחזית המערבית.

1958

1965

1967

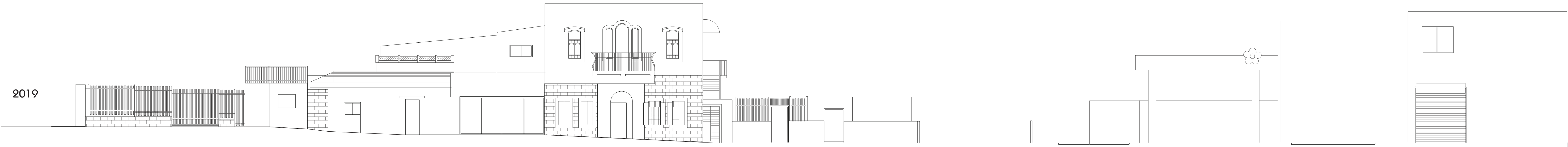

1973

2019

סיכום

הרחוב עבר הרבה גלגולים ושינויים מאז ימי השלטון העות'מאני ועד לימינו והוא עדיין מתפתח. רבדי הרחוב השונים מספרים את הסיפור האמתי של הרחוב ושל העיר לאורך השנים. ניתן להציץ לתוך ההיסטוריה שהרחוב מכיל בתוכו וברבדים השונים. הרחוב עבר הרבה גלגולים ושינויים, וכולם היו תוצר של הצרכים האמתיים של התושבים ושל העיר. מכיוון שהרחוב הזה לא היה "הרחוב הראשי" של העיר אלא רחוב פריפריאלי, היה ניתן להתאימו לצורכי התושבים המשתנים בהתאם לתנאי החיים בתקופות השונות.

איסוף המידע מכל מקור אפשרי והצלבתו ביחד עם ההתבוננות האישית, העיד על התפתחות הרחוב ותהליך השינוי שהוא עבר בהתאם לצורכי התושבים לאורך הזמן, ותרם להבנת השינוי החברתי, הכלכלי ופרוגרמתי שחל ברחוב לאורך הזמן, ובהבנת השכבות ההיסטוריות של האזור, ומהות הרחוב בהתאם לכל תקופה. ניתן להסיק שהאזור הנחקר עובר שינויים עד היום. הוא עדיין מצליח להשתנות ולהתאים את עצמו מחדש לשימושים ולצרכים החדשים ולדפוסי החיים בהתאם לתקופה, שאפילו מספר הגלגולים והשינויים שעבר הרחוב מעידים על כך. למעשה הרחוב מהווה ספר היסטוריה ויזואלי חי, המספר את סיפורו ואת סיפור העיר לאורך ההיסטוריה שלהם דרך רבדיו ללא אף אות. התושבים שתרמו לחיבור זה השלימו את המידע החסר, והיו שווים בערכם ובחשיבותם למקורות האקדמיים.

ביבליוגרפיה

Mazzawi, N., & Sa'ar, A. (2018). THE HAWAKIR OF NAZARETH: THE HISTORY AND CONTEMPORARY FACE OF A CULTURAL ECOLOGICAL INSTITUTION. *International Journal of Middle East Studies*, 50(3), 537–556. doi:10.1017/S0020743818000764

ספר הבריתות, תורה נביאים כתובים והברית החדשה (1991), החברה לכתבי הקודש

רחמימוב, אריה (1995), נצרת 2000 - תכנית לפיתוח תשתיות תיירותיות לשנים 1995-1999

רחמימוב, אריה (1999), תכנית מתאר לנצרת

המרכז לחקר המורשת הבנויה ע"ש אבי ושרה ארנסון - ארכיון הפקולטה לארכיטקטורה ובינוי ערים, הטכניון מכון טכנולוגי לישראל-חיפה

עוז, خالد (2012), الناصرة سجل مصور 1948 – 1856 من أواخر العهد العثماني حتى نهاية الانتداب البريطاني، جمعية السباط للحفاظ على التراث – الناصرة.

مزاوي، نسرين (2014)، أسماء الأحياء الرسمية والشعبية وثقافة التعامل مع الحيز والمكان، مدونة بيئة اجتماعية سياسية اقتصادية نسوية تكتبها نسرين مزاوي، سناسل: <http://nisreenmazzawi.blogspot.com/2014/04/2.html>

منصور، اسعد (1924)، تاريخ الناصرة من اقدم ازمانها الى أيامنا الحاضرة، مطبعة الحكيم – الناصرة

مرؤات، أحمد (2009)، الناصرة أعلام وشخصيات 1800 – 1948، مؤسسة الاسوار - عكا

نافذة على الناصرة (2005)، جمعية الناصرة للثقافة والسياسة

נספחים

תמלול ראיונות

ראיון עם מר עדנאן מזאוי / مقابلة مع السيد عدنان مزاوي

גר ועובד ברחוב תאופיק זיאד / يسكن ويعمل في شارع توفيق زياد

הראיון התרחש בתאריך 07/06/2019 / المقابلة أجريت في تاريخ 07/06/2019

הشارع בדו כתאב האלעד, האד אהם שרעם באלנאصرة صار.

صار شارع مهم بس فش معلومات قديمة, احنا منعرف اناو بسنين الستينات بدی العمار....

قبل سنین الستين بدأ العمار هون, العمار دائما كان موجود.

ففي كان بالشارع 4 كسارات وحدة هون عند المفرد, وحدة لقدام شوي ووحدة تلا أبو ماهر بالمنطقة الصناعية ووحدة عند دار الطنوس.

كان الشارع بس ينزل على الكسارات, والبيوت فوق على الجبل, مكنش في بيوت قد ما اسا في وهاد الوضع بقي لغاية 1964. احنا اچينا لهون, بدینا نعر سنة 1958 الحواصل, بعدین بسنة ال 1964 البيت.

الحواصل كانو كراجات؟

لا بس مخازن لالنا. الكراجات كانو لفوق وين البوسطة, هديك المنطقة كانت كلها الكراجات مش هون. האד الشارع كان للكسارات وللمسلخ, كان المسلخ تبع البلدية والبيوت الاکم بيت اللی كانو موجودین هون وبس. بعدین بأول ال 60 ات, بعد ال 1964 בלשו یفتحو شارع العوکیف من عند أم الواصف اللی بطلع على نتسيریت عیلیت وعلى الخانوق. האד الشارع مکنش هون. یعنی لما احنا جینا كان بعدو تراب האד شارع العوکیف.

ووینتا האד الشارع زفتو؟

האד الشارع کل عمرو מזفت, كان طریق مزفتة, شارع صغیر 4 متر, كان یوصل بس للكسارات بعدین لما صار شغل كثير على الكسارات صارو یوسعو, لة 6 متر بعدین أكثر وأكثر لغاية اليوم.

الفترة اللی عم تحکیب عنها هی فترة ال 60 ات, قبل های الفترة كانت المنطقة باسم البیدار؟

البیدار من هون ולفوق وين ارض مستویة, سهل للمزروعات. بحدو البیدار المزروعات اللی بلموها من الجبال او من المحلات الثانية ویجو بحدوها بالمحلات السهلة. بتعرفی شو البیدر؟ البیدر هو لما کانو یحظرو القمح, مکنش فی ماکیנות عشان یلمو القمح, کانو یحظرو بالأیدین, ویجیبو یحدو ویقومو بحلقة 20 متر قطر دائرة والقمح کلو بفردو یبقى صار اصفر ناشف, یفردو بال 20 متر الدائرة ویجیبو حیوانات, البغال او الحمیر او البقر ویربطو على الدابة لوح دراس, لوح خشب عرضه تقریبا متر او 80 سم وطوله حوالي 1.80 متر, باولو یبقى عالی شوی بالمیل, زاویة 45, عشان لما یمشی الدابة یجرو على القمح وما یطلع على ظهره. وعلى اللوح یبقى قاعد اللی بوجه حیوان او بحدو دبشة كبيرة, وكان یربص ویקبس القش ویطلع القمح. یعنی البیدر هو وين یقیمو القشة عن القمحة. مش بس هیک, האد من بعد ما یطحنوه کلو بعدما القش یتکسر ویطירו بالهوا لما یشון فی هوا, القش بطیر والقمح یرقی, ولما یتکثر القمح على الأرض والقش طار, بلمو القمح وینقو منو الحجار والتراب اللی بطلع.

لحد أي سنة بقيت البيادر هون؟

البيادر خلصت من قبل الـ 48. من أيام تركيا انتهت البيادر، اما هي بالأساس البيادر كانت بالمنطقة هون، منطقة الناصرة من عند دار سروجي لحد هون تقريبا. هاي كان اسمها البيادر، الوادي كله كان اسمو البيادر، لانو من الشرق جبل، من الغرب جبل، جنوب وديان والشمال كمان جبال. كمان من أيام تركيا مش بس الإنكليز السوق، قسم من البيادر كان السوق، سوق التين او سوق الدواب، كانو بيعو فيو دواب، خيل، حمير، بغال، جاج، كلشي. هاد كان لفوق شوي وين محلات الفرانك، لحد المعمل هاد كان سوق التين.

بما انك ذكرت دار سروجي، صحيح انو هي بيت بير؟

اجمالا، اكثر بيوت الناصرة فيها بير، كمان عنا هون بالحاكورة في بير، اسا هو مغطى بقش وحشيش وطبعا مش مستعمل بس كمان عنا بير بتقديري تشوفي بس تطلعني. 7 امتار قطره.

أي سنة تعمرو اقسام البيت المختلفة؟ وشو سبب الفروقات بين الجهتين؟

مثل ما قلتك بالاول في كان الحواصل سنة 1958 بعدين الدار هون سنة 1964 سكتا بالـ 1965 بعدين الطابق الثاني سنة الـ 1967 والجهة الثانية بعدين سنة الـ 1973. لما بنينا هون انيس سروجي هو اللي خطط البيت هون. بس بعدين مش هو اللي كمل الجزء الثاني. وبما انو شافو هون غلط لما بعدين عمرنا الجهة الثانية رفعوها، السبب هو اننا موجودين باوطا نقطة بالناصره وبالشتا بتفيض المي وبتفوت عالحواصل، فعليناهن بالجهة الثانية. هديك الجهة خطتها رفلة قندلفت، بس هو مهندس عمار مش مثل انيس سروجي.

يعني قبلكو تقريبا مكنش في حدا بهاي الجهة من الشارع؟

لا طبعا كان في قبلنا، كل الوقت كان في عمار هون. يعني دار القنوس، ام البير، توتربي... وفي دار الفاهوم هي الدار اللي عند الدوار عالمفرق بين الجهة اللي بتروح عالقفلة، والجهة اللي بتروح عالقفزة، دار حجر، هاي الدار من أيام الإنكليز او حتى العثمانية.

وكيف كانو يوصلو لهنالك بما انو مكنش في ولا اشئ هون؟

مشي! زمان كلشي كان مشي او بهاد الوقت كانو يوصلولها بعربيات وخيل بس مكنش في سيارات.

قبل البلدية كان في مدرسة وملعب هون صح؟

البلدية كان قبلها مدرسة مش من زمان وقبلها كان ملعب كلو، ملعب فوتبول من سنين الـ 60. وبالسبعينات كانت تكون هناك مخيمات الجبهة. بسنين السبعينات سكرو الوادي اللي كان عند الملعب وبالـ 80 صار مصف باصات وكراج. قبل سنين الـ 80 مكنش في هناك اشئ كانت ارض فاضية.

ذكرت مخيمات الجبهة، كان في كمان هيك احداث بالشارع؟

طبعا، مسيرة عيد القفزة - كان الكل يمرق من الشارع عشان يوصلو للقفزة من هون، وبالبيوت هون كنا نوخذ بطيخ ونقعد هناك بالجبل. كانت أيام كثير حلوة. اليوم بطل هيك.

كمان لفوق كان مقر للجيش الإنكليزي، وين البوسطة اليوم. كان في برقيات للجيش بهديك المنطقة. بتعرفي شو الـ RE (Real engineer).

هاد من الشوارع الرئيسية القليلة اللي فيها هاد النوع من المحلات واكثر من واحد حتى، مين كان قبل المعمل او البيت؟ واذا في علاقة ولي هالقد بعيد عن البيت؟

اول اشئ المعمل كان هون قبل البيت، حوالي سنة 48 تقريبا اخدنا المعمل، هي الأرض هناك مش ملك لانا هي فتوحية لدار الصفدي. وطبعا هون لانو كان بنعد بريت البلد. هاد ليش في كثير معمل بلوك هون، عندك مزايوي، شلوفي، منصور وخوري بأرض كرام. بعدين زمان كان بالساعة تتمرق سيارة او بالساعتين، اسا الشارع بوقفش حركتو.

يعني هاي الأرض مكنتش الكو بوقتها؟

مبلا بس الأرض هون مش سهلة، هون جبل، فاخذنا هديك الأرض لانها مستوية. بعدين عمرنا هون مثل ما حكيتلك.

בדי אסאלק ען אָסמא שׂאָרע.. המסלח هو اسم رسمي للشارع كان؟

לא بالنאصرة ما في أسماء للشوارع والاحياء جديدة هاي الأسماء.. قبل كان في ارقام للشوارع, هون كان الرقم 206. بس لبقو كان المسلح بعدين الكراجات, ولييوم بقولولو هيک.

ראיון עם מר יעקוב מזאוי / مقابلة مع السيد يعقوب مزאوي

גר בעבר ועובד ברחוב תאופיק זיאד / سكن سابقاً ويعمل في شارع توفيق زياد

הראיון התרחש בתאריך 07/06/2019 / المقابلة أجريت في تاريخ 2019/06/09

كيف بتوصف حياتك اليومية بالشارع؟

כל יום באיבי הציח כתייר בכיר בפתח המהל, בكون עד פש חרקה סיר. בס בעדין למה תיבא חרקה סיר בצייר כתייר עעב אחרק
באליארה... מן השغل בفضל ארוח משיי עיבית אהלי ע استراحة الغدا, لانه دايمًا حركه سير قويه وكمان فש محلات لصفه السياره.
يعني مع انهين بعاد عن هون شي 200 متر بس بالسيارة بوخدو كتيير وقت بساعات الحركة.

ליש הבית מניי בהאי الطريقة على الشارع ومش أكثر بالأرض لفوق؟

כנא ניניי عالشارع עشان كان في خوف מן אנו בעדין יقررוא יوسعوا الشارع على حساب الأرض. هيک کانو יפכרו זמן. בס לו کانו
יעرفו אנו הייך רח יצייר الشارع ضجة وفش محلات صفة, كان بتخیل ممکن ייעדו שוי ען الشارع ويعملو ساحات ومحلات صفة
قدام البيت...

ראיון עם מר אליאס מזאוי / مقابلة مع السيد الياس مزاوي

גר בעבר ברחוב תאופיק זיאד / سكن سابقاً في شارع توفيق زياد

הראיון התרחש בתאריך 21/06/2019 / المقابلة أجريت في تاريخ 2019/06/21

שו בתיזכר ען השׂרע מן قبل היום?

השׂרע כתייר תגיר מן זמן לאסא. מן כל הנواחי, עעב אחריל חאלי סאכן אסא הון. יעניי אנה באיבי כל פתרה להון ודימה חרקה סיר
وضجة وفش محلات للسيارات. زمان كان بعد فاضي كان في هون الملعب والمدرسة حد حنيون الباصات واسا بطلو, صار محلهم
البلدية. زمان كمان مكانوش كل البيوت هيک, بتذكر مثلا بيت ام البير تحت مكشش بعدو ميني وين محل زعتر اسא, كان عندهن مزروع
لوز وكان كتيير حلو للصور, كنا دايمًا نتصور هناك وقت عيد الشعينينة مع شمعة العيد. الحياة هون كلها تغيرت واحنا صغار كنا نلعب
بالحاكورة كلنا مع ولاد عمي كلهم. اسא بطل حدا يستعملها للحاكورة.

ראיון עם גב מאי מזאוי / مقابلة مع السيدة مي مزاوي

גרה ברחוב תאופיק זיאד / تسكن في شارع توفيق زياد

הראיון התרחש בתאריך 25/04/2019 / المقابلة أجريت في تاريخ 2019/04/25

كيف بتوصف حياتك اليومية بالشارع وكيف تغير الشارع من زمان لاسا؟

يعني انا اجيت عالشارع لما تجوزت، كان بعد حولينا في أراضي فاضية. مكنش هيك متل اليوم. بس اليوم كلشي تغيير، تحت البيت في مخبز بيع كلشي ممكن احتاجه وملحمه حتى الخرجي بيحي لهون كل جمعه وبياعين اللبن. ويح بعيد فحجتين عن البيت بقدر اروح مشي. يعني في كلشي هون تقريبا فش حاجة لسيارة. بس صفة السيارة هون صعبة. كمان كتير ضجة. حتى في كتير ناس نقلو من هون وسكنو بمحل ثاني. لانو مزبوط بليل كتير ضجة. أصوات الماطورات اللي بضل رايحة جاي بليل، دايمًا بسكر الشبايك لجهة الشارع بليل.

كيف تاقلمتو مع التغيرات؟

تعودنا عالضجة والحركة. يعني بليل منسكر الشبايك متلا. يعني منحاول نتعود عالتيغيرات اللي عم بتصير. يعني هاد بيت العيلة وكلنا هون كنا ساكنين حولين بعض وكان حلو كتير زمان. بس اسا في من الختيرية توفو، الولاد اللي كانو ينبسوطو يلعبو بالحاكورة، كبرو، تجوزو، نقلو... بطل زب زمان.

תמונות | ח'אלד עאוד - الناصره سجل مصور

1875

1860

אל-ביאדר 1920-1930

סוק אל-דואב 1930

סוק אל-דואב 1930

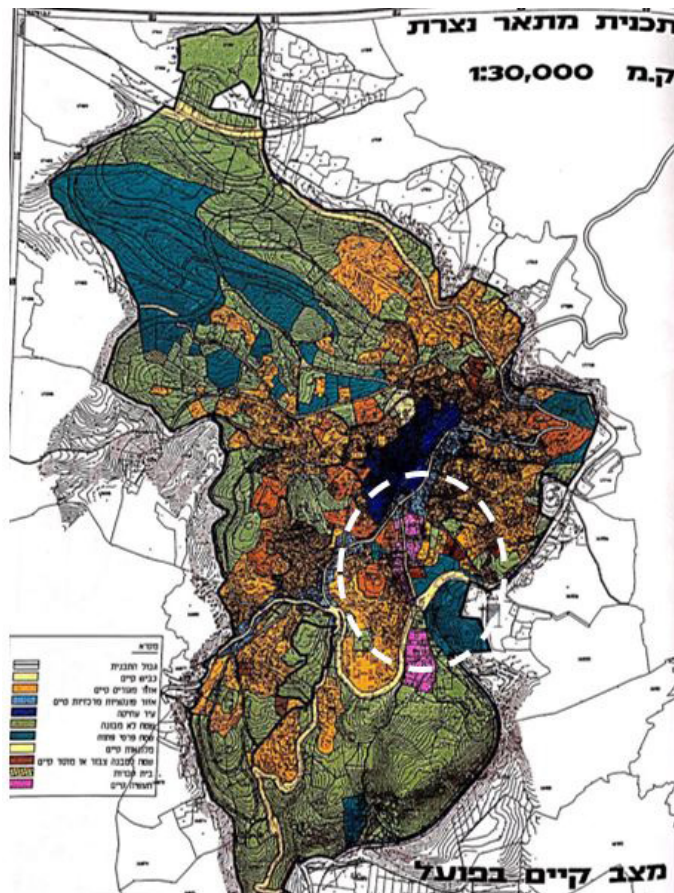

1932

תכניות מתאר לנצרת 1999 | אריה רחמימוב

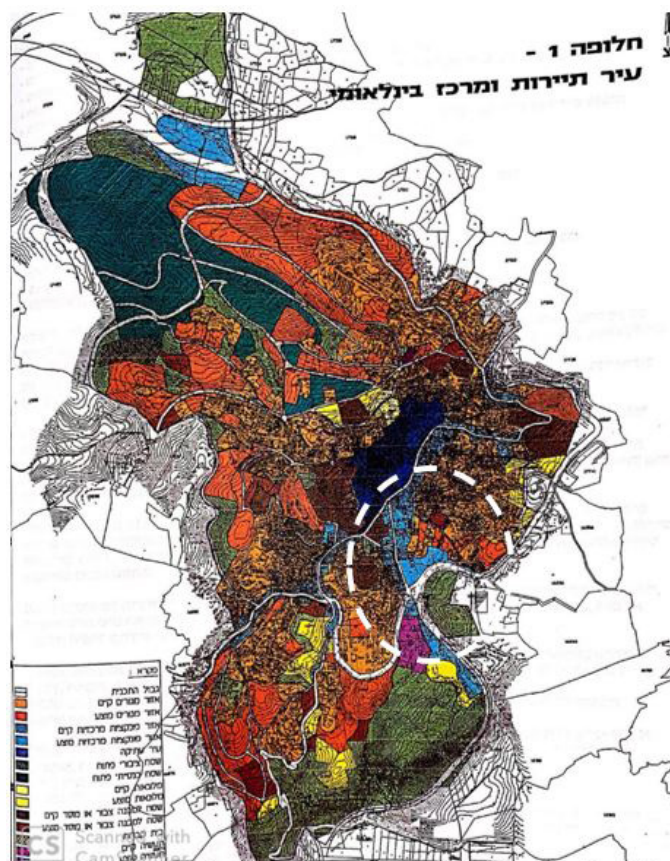
תכנית מתאר נצרת - מצב קיים

האזור סביב הרחוב מתפקד
כאזור תעשייתי

תכנית מתאר נצרת - מצב מוצע

האזור סביב הרחוב מוגדר
כאזור פונקציות ציבוריות

תמונות למשפחה שגרה ברחוב משנות ה-60 | באדיבות משפחת מזאוי

התמונות שקבלנו ממשפחת מזאוי צולמו בשנות ה-80, דרכם הייתה לנו האפשרות להבנת האופי של הרחוב בשנים אלו וההתרחשויות שהתקיימו בו דרך התבוננות ברקע של התמונות, והכוונת מר' אליאס מזאוי על המיקום הספציפי של כל התמונה.

